

Респондент: Чаплинська Анастасія Анатоліївна, (24 роки).

Хто записав: провідний редактор
(з видавничої діяльності та сайту)
інформаційно-видавничого відділу
Національного музею Голодомору-геноциду
Любов Гоцуляк.

Дата запису: 23.08.2022 року.

Спосіб проведення інтерв'ю: аудіодзвінок.

Де Ви проживали на момент повномасштабного вторгнення росії до України?

Проживала в місті Херсоні.

А можете, будь ласка, пригадати, як особисто для Вас розпочався ранок 24-го лютого, яким він був?

Да. Ми прокинулись з чоловіком десь о восьмій годині ранку від того, що мені подзвонив мій молодший брат, який на той момент був в Києві, і сказав, що почалась війна. Ось. Ми, насправді, ми з чоловіком не чули якісь вибухи саме в нас в місті, тому що в нас дуже хороша звукоізоляція в квартирі, ось, і ми, ну, не чули нічого, ні тривоги, нічого. Ось. І вже тільки коли ми прокинулись, там, відкрили балкон, ми почули, що дуже-дуже сильна тривога. От... І що навіть деякі люди включали в своїх машинах, типу, знаєте, як... як це сказати... гудок, от... чи, як це називається. Ось... Ну, коротше, щоб було краще чути тривогу.

І ми почали збиратись до моєї бабусі, бо вона живе близько до нас. У нас вже всі, там, «тривожні валізки», вода, – все вже було... ну, їжа, – все вже було підготовлено. Ми там десь за три тижні до... це все підготували. Ось. І ми, це... ну, власне, почали збирати якісь такі більш нагальні речі, там, типу засоби гігієни, і пішли до моєї бабусі, щоб віддати їй моїх тваринок (у мене просто пацючки), ось, і ми віднесли речі, да, і поїхали в «воєнкомат». Ось...

Тобто Ваш чоловік – він захотів відразу вступити до лав Збройних сил, так?

Ми разом з ним.

Ага.

І не до Збройних сил, а до тероборони.

До тероборони?

Ну. Да-да-да. Ось... Ми разом з ним, да, поїхали, тому що, ну, оскільки ми, ну, як сказати, розуміли, що це вже невідво... невідворотне, що повномасштабна війна стовідсотково почнеться, то я до цього проходила курси надання першої медичної допомоги в Червоному Хресті, ось... І тому, ну, я розуміла, що, коли почнеться це все, то я хотіла б якимось допомагати. Ось. І я розуміла, що хочу бути в медчастині і допомагати бійцям пораненим.

І виходить, коли...

От.

...коли Ви прийшли, то у вас там потрібно було якісь заяви подавати, так? Чи, чи просто Ви прийшли, сказали, що Ви...

Ну, от просто дивіться, я думаю, що Ви знаєте, що в Херсоні дуже швидко...

Ну, з першого дня...

...події розвертались, ось, і коли ми вже доїхали до «воєнкомату», то, ну, в нас не брали там якісь заяви чи щось таке, нас просто записували в списки, давали буквально година на те, щоб з... ну, зібрати всі необхідні речі на декілька днів. Ось... і приїхати назад туди. Тобто, коли ми туди вдруге приїхали, з речами, то це вже була десь одинадцять-дванадцять, і на той момент вже, здається, якщо я не помиляюсь, захопили Нову Каховку.

Так, там об одинадцятій ранку уже російський прапор висів.

Ну ось... Да, ну ось. Тому... ну, дуже швидко розвертались події, тобто у нас не було часу там типу щось нормально робити, там, тобто підписувати якісь документи, нас просто занесли в списки і ми відразу їхали на локацію.

Ось... такі-от справи. Ну, і поки нас всіх ділили, поки ми їхали – це вже було майже четверта, і ми приїхали, да, десь майже о четвертій, і відразу після цього ми навіть не, там... наша медчастина не встигла навіть розкласти нормально якісь там речі, підготувати територію для того, щоб приймати бійців. До нас почали поступати поранені, ну, тобто події розвивались дуже-дуже швидко.

Ось... Наступного дня ми переїхали на іншу локацію, тому що ворог став ще ближче. І над тою першою локацією просто постійно кружляли вертольоти, і ми переїхали дуже швидко. І ми там, на другій локації, також не встигли навіть нормально підготуватись. От, і... ну, наші позиції почали обстрілювати і нас дуже-дуже швидко вивезли, дякувати Богу, волонтери, тому що ми вже були готові до того, аби здаватись в полон. Ось... тому що... ну, коротше, росіяни вже на той момент були дуже близько і було дуже-дуже страшно. Ось так-от.

І, власне, таким чином, 25-го числа, після того, як нас евакуювали з позицій, ми вже опинились в другій половині дня в Херсоні і ховались у бомбосховище з моїми бабусею і дідусем. От... і нас, ну, нас, нашу медчастину, змогли евакуювати волонтери, а мій чоловік з цих позицій до Херсона йшов пішки по полям, ось...

А яка десь приблизно відстань там була?.. Плюс-мінус, якщо знаєте?

Ну, я не знаю, декілька кілометрів, може кілометрів дев'ять, ну, типу, нормально так.

Ну да.

Ось... ми ховались в бомбосховищі, тому що в той момент, коли я була в медчастині, ну і надавала допомогу пораненим, мій чоловік був на Антонівському мосту, ось... І, ну, наші хлопці намагалися відбити атаки на міст, але... ну, в нас не було достатньо озброєння, на жаль. От, і... ну, коротше, коли ми вже були в Херсоні 25-го, то російська техніка валила з Антонівського моста, там постійно були вибухи, а Антонівський міст знаходиться доволі близько до того бомбосховища, де ми знаходились, ну, і, власне, і до квартири моєї бабусі, в якій ми там проживали наступні декілька місяців. Ось, і тому було дуже-дуже страшно. І, коли були ці вибухи на мосту, то нам було дуже сильно це чути, прям дуже сильно. І власне, таким чином ми пробули, напевно що, декілька днів в бомбосховищі.

Бабуся з дідусем, яким там по вісімдесят п'ять плюс років, вони постійно там перебували, з нашими тваринками. А ми з чоловіком вирішили, що, якщо вже не можемо у війську допомагати нашим хлопцям і дівчатам, то хоча б будем волонтерити. І ми іноді, там, виходили з бомбосховища, їздили, закупали ліки, закупали продукти для того, щоб передати хлопцям-дівчатам з тероборони, з Нацгвардії, які вже їхали потім ближче до Миколаївської області, от... на нові рубежі. От... Такі-от справи. Ну, і потім першого березня російські військові вже, ну, повноцінно ввійшли в місто і почалась окупація.

А скажіть, будь ласка, чи доводилося Вам особисто з ними спілкуватися, з російськими військовими?

Ну, потім на... на блокпостах, коли ми виїжджали з міста вже. А до цього я, ну, максимально намагалась цього уникати, ось... Тому що, по-перше, ну, я розмовляю українською мовою і це могло б їх затригерити, ось... І власне, до речі, через це нам доводилось в якихось публічних місцях, типу там, на ринку чи, там, в магазинах, намагатись розмовляти російською або не розмовляти взагалі, от... Тому що дуже багато російських військових було, і не тільки військових, а й ДРГ, які, там, ну, в цивільне були вдягнуті, які дослухались до того, що говорять люди, як говорять, про що говорять, от, і тому через це було дуже страшно.

І виходить, потім ці люди робили доноси і відповідно починалося переслідування?

Так, так, звісно. Ну, тобто були, канешно, і ці колаборанти херсонські, які робили доноси, але от саме в публічних місцях були росіяни, які були вдягнені в цивільне, ось, і які, да, переслуховували, що хто говорить, як говорить, ось таке.

А скажіть, будь ласка, скільки часу Ви були в Херсоні, коли Ви виїхали?

Ми виїхали аж в кінці червня.

Ну, це березень, квітень...

...тобто, ну, десь...

...травень, червень... Чотири місяці?

Ну от, да, десь так, може, навіть трошки більше. От...

А взагалі от... цей час, оцих чотири місяці, як, як взагалі жило місто? Люди збиралися, можливо, на якісь мітинги, десь виходили? Чи так само Ви, чи брали у них участь, чи не брали? І де... і де Ви...

Я думаю, що Ви бачили купу відео з херсонських мітингів, і з мітингів взагалі в Херсонській області, не тільки в нас був потужний рух опору окупації, що там були багатотисячні мітинги, тобто це, там, не десять людей, не п'ять людей, це реально декілька тисяч. Тобто була настільки неймовірна кількість людей, що вони займали, ну, всю головну площу міста, ось... І рух опору був дуже-дуже серйозний, тому що... ну, в Херсоні дуже мала підтримка росії, російської окупації, загалом проукраїнські настрої. І особисто я не знаю нікого, хто, типу, був би проросійськи налаштований. Всі мої друзі, всі мої знайомі виходили на мітинги також, ось. І всі, ну, намагалися всіма можливими способами опиратись окупації і взагалі тому, що відбувається. Підтримують загалом тільки ті, хто намагається якось отримати ці, там, скільки, 5 чи 10 тисяч рублів, от, чи якусь там безкоштовну гуманітарку, і загалом це якісь маргінали, які не працюють, чи, там, я не знаю, ну, просто намагаються нажитись на чомусь. Тобто серед якогось населення, там, яке працює, яке, там, взагалі думає про майбутнє, підтримки росіяни не знайшли, ось... І на мітинги виходили дуже довгий час і виходили до того моменту, поки мітинги не почали розганяти силою, у тому числі, там, світлошумовими гранатами, ось, і іншими методами. І в один з таких днів осколок від цієї гранати – він потрапив моїй подрузі в ногу, в неї було поранення, ну, і, власне, ну, а потім стало страшно небезпечно виходити, враховуючи те, що всі ці чотири місяці, коли ми знаходилися в окупації, – я і мої знайомі – ми активно волонтерили. Спочатку ми допомагали, як я і казала вже, нашим бійцям, а після цього ми допомагали, ну, тим, хто, власне, потребував допомоги, – це літні люди, там, пенсіонери, от, люди з інвалідністю, там, багатодітні сім'ї. Власне, ну, ті, хто через те, що не було роботи, не міг забезпечити себе, там, основними продуктами, наприклад. От, і ми довгий час займалися тим, що займа... ну, збирали продуктові набори, от, і ходили, розносили їх прям по квартирам, тому що, коли почалась повна окупація міста з першого березня, перші два чи три тижні було дуже небезпечно виходити на вулицю і майже ніхто не виходив. Ми, наприклад, ми вчотирьох – от я, моя бабуся, дідусь і мій чоловік – ми два тижні повністю сиділи вдома і не виходили на вулицю. Ну, ми не сиділи в бомбосховищі, тому що там було дуже холодно, і до нього було дуже довго йти. А я, ну, як я й казала раніше, що в мене бабуся й дідусь – вони вже доволі старенькі, і дідусь ледь ходить. От, їм було дуже складно туди добиратись і тим паче ще там ночувати, от. І тому, ну, ми були змушені сидіти в квартирі. І ми сиділи в квартирі два тижні. І ще була така ситуація, ще ж обстріляли цей торговий центр... Можливо, Ви бачили... він величезний у нас був. Ось, і він

знаходиться в семиста десь метрах від нашого дому. І, коли його обстрілювали, в нас просто тряслись стіни, тряслись двері, було дуже-дуже страшно, бо було таке враження, що просто стріляють десь біля дому. От... І також обстріляли деякі будинки на вулиці, яка знаходиться, типу, на... на один квартал нижче від нашої, тобто також дуже близько, там буквально 200-300 метрів від нас.

От... І ми сиділи два тижні вдома також, тому що по херсонським ЗМІ показували, що відбувається на вулицях. Що, оскільки все зупинилось – і комунальні служби, і лікарні – і нічого не працювало, то... ну, була настільки десь жахлива ситуація увмісті, що були трупи цивільних, прямо на вулицях лежали, ось... І російські військові розстрілювали людей на вулицях, от... І, ну, коротше, було страшно виходити. І тільки після цього, десь там, на третій тиждень, мій чоловік почав виходити на вулицю, щоб купити продукти, бо в нас майже закінчились, і... ну, тоді ми побачили на власні очі, як почалась серйозна криза з продуктами харчування, бо чоловік стояв в черзі за хлібом три – три з половиною години, бо хліб на всіх не встигали виготовляти. Плюс вже на той момент продукти з підконтрольних територій було важко завозити і, відповідно, ну, не було продуктів, а якщо й були, то вони були за дуже високими цінами. Ну, як, наприклад, от хліб, який там коштував 12 гривень, тобто, там, не якийсь прям суперякісний, він почав коштувати 50-60, от... І за ними стояли черги чотири години, а то і більше. І те саме, там, була картопля, яка, там, коштувала, умовних 20 гривень, вона також стала коштувати десь 50-60 гривень за кілограм. От... і ми не знали, що робити далі, тому що в нас закінчувалась їжа. От, і ми там намагались максимально економити цю їжу. Нам реально пощастило, що ми жили у бабусі, у бабусі була закрутка, і ми оце їли загалом закрутку, ось... І, ну, власне, з того моменту і десь ще протягом декількох тижнів ситуація з продуктами не покращувалась, тому що використовувались тільки ті продукти, які лишались в місті до окупації, ось...

І ще була проблема в тому, що російські військові грабували продуктові магазини. Вони їх мародерили і, ну, деяку частину цієї їжі забирали собі, а деяку потім роздавали як гуманітарку від росії. Тобто вони роздають гуманітарку, а там, типу, хліб з херсонського комбінату і там цукерки херсонські. Ну ось така-от була гуманітарка. От...

Потім росіяни почали завозити свою гуманітарку, з росії, і там були консерви протерміновані, і не тільки консерви. Тобто там була спорчена їжа, тією їжею низької якості ті, хто брали цю гуманітарку... були випадки, коли люди травились нею, тому що там, прям, ну, консерви протерміновані були на декілька років. Ось. І власне, да, вже після цього, там, в кінці березня ми почали з чоловіком активно займатись от волонтерством, допомагати людям, тому що, ну, як я вже кажу, була дуже серйозна продуктова криза, і ми намагались хоч якось комусь допомогти. От...

І також була дуже серйозна проблема з ліками, тому що вже в кінці лютого, 27-го числа, в аптеках було нереально щось знайти, бо все викупали дуже-дуже швидко, і тому, коли ми там в березні намагались також для літніх людей знайти якісь ліки, то ліків вже в місті не було. І ми намагались їх завезти з підконтрольних територій, ось... Але були дуже часто, майже завжди такі ситуації, коли ми там замовляємо декілька коробок ліків, і з них десь половину розкрадають росіяни на блокпостах. І, якщо, ну, ми вже морально були готові від того, що, там, треба брати більше того ж самого парацетамолу, тому що десь половину заберуть, ось, то в якийсь момент вони просто, типу, забирали все, що ми замовляли, от, на блокпостах.

І потім ми почали помічати, там паралельно з цим, виходить так, що Херсон почав перетворюватись на стихійний ринок. Тобто продавали все і продавали всюди. Якщо раніше у нас ринки були більш-менш організованими, то вже потім, там, в кінці березня, ринок став буквально всюди. Продавали все, що тільки можна, починаючи від російських сигарет. І ясно, що там не продавали якісь акцизні і, там, тільки тим, кому більше 18-ти, а просто продавали їх, ну, абсолютно всім. Те саме було з низькоякісним алкоголем, ось... Типу, продавали в величезних цистернах з-під молока завезений з Криму алкоголь типу самогони чи чогось такого, от. І що найсмішніше і найабсурдніше, що зазвичай оцей самогон купляли якраз росіяни. І тому в другій половині дня, вони були, м'яко кажучи, дуже п'яними через це. І тому люди, ну, після другої половини дня, тобто десь після третьої години, після 2.33, на вулиці вже нікого не було. Тобто не ходили після третьої маршрутки, відмовлялись таксі їздити... Щось таке, тому що росіяни напивались, і вони, ну, починали влаштовувати дебош.

Тобто, починаючи від того, що вони докопувались до людей простих, закінчуючи тим, що, можливо, Ви бачили по новинах, що дуже багато вони влаштовували аварій на своїй, там, військовій техніці. Тобто вони на повному серйозі сідали в БТри, починали на головних вулицях міста дріфтувати. Тому в нас там були такі огорожі невеликі, там, парканчики, там, де квіти росли, щось таке, то вони всі погнуті були, ось, від цього. І, ну, вони на військовій техніці, величезній, на... наїжджали на машини цивільних, ось... І було дуже багато аварій, дуже багато жертв через це, ну, серед цивільних. От якраз це через ось такі-от штуки.

Ну, і, власне, до стихійних ринків, таким от самим чином, як водку і сигарети, почали продавати ліки. До чого я вела – до того, що оці крадені у волонтерів ліки українські, росія... російські військові почали продавати на цих ринках через когось. Ну, типу, ясно, що не вони самі там стояли, торгували, ось... Але, та, через цих людей, скоріш за все, це росіяни також були, типу, або завезені з Криму, або хтось ще, от, і вони продавали українські ліки з націнкою, там, в 3, в 4 рази. Паралельно з цим продавали ліки, які завезені з Криму,

російські, і ці ліки коштували набагато дешевше. Але також, ну, не раз ми бачили, що ці ліки були або протерміновані дуже сильно, або нам ще також жалілись і розказували не просто люди, там, а в лікарнях також, бо лікарням же ж теж треба десь було брати ліки, що ось ці ліки з росії, вони дуже низької якості, ось... і що вони намагаються їх не використовувати, тому що вони просто не допомагають. Якось так...

А скажіть, будь ласка...

Власне, якщо... да?

Ви так детально все розповідаєте, так, насправді. А скажіть, будь ласка, коли почалась... в Херсоні почали з'являтися рублі, що розраховуватися почали рублями у магазинах?

Ну, я Вам чесно скажу, особисто я – рублі не бачила. І я ними не розраховувалась. І моя сім'я також ні. Тобто до того моменту, як ми при... виїхали з Херсону, єдине, що було пов'язане з рублями, що я бачила, – це те, що змусили продавців поставити подвійні цінники. Але це було аж в кінці червня, тобто десь за тиждень до того, як ми виїхали. Продавців змушували ставити подвійні цінники, щоб вони могли далі працювати. Але я рублів не бачила, ми ними не розраховувались, і в Херсоні до кінця червня ходила гривня і розраховували тільки гривнею. Ось...

Я зрозуміла...

Ну щодо, до речі, щодо грошей відразу хочу додати такий момент, ну, щодо кризи, що в нас також з самого початку повномасштабного вторгнення почалась дуже серйозна проблема з готівкою, ось, що її не було можливості завезти в банкомати. І тому ось з самого кінця лютого, а в березні ця проблема ще... ну, ще погіршилась, стояли величезні черги в банкомати. Тобто, моя бабуся для того, щоб там зняти пенсію, вона приходила о п'ятій ранку і займала чергу, і вже о п'ятій ранку вона могла бути в черзі там 340-вою чи ще далі. І ось вона займала чергу і вона могла там зняти гроші, якщо повезе, тільки десь о третій годині дня і то тільки якщо, ну, якась готівка в банкоматах лишиться. І власне таким чином через те, що готівки не було і більшість банкоматів потім через час взагалі перестали працювати, тому що готівки не було, і потім «Укрпошта» перестала завозити готівку, то в нас з'явилися в місті такі «мін'яли», які з підконтрольних територій завозили готівку і можна було робити в них «обнал», тобто ми там скидували з свого додатку, там, «Приват 24», там скидували їм на картку, ось, і вони видавали готівку, ну ясно, що це було не безкоштовно, під відсоток. І якщо спочатку там це було 3%, 2%, то потім це вже було 5%, потім 8, і зараз всі 15% від суми зняття. Ось.

А до котрого часу бабуся Ваша отримувала пенсію? Ще десь березень, так, отримувала в березні?.. Березень, квітень, чи вже не, не довозили?

Так вона і зараз, я думаю, що отримує.

Тобто...

Ну а чого їй не отримувати?..

Ні-ні-ні-ні, я маю на...

Їй на картку приходиться пенсія..

Ні-ні...Ага, тобто їй вона приходиться на картку і там вже виходить, вона її... «обналічує» потім.

Да, да. Ну, в нас загалом у всіх так. Тобто, да, спочатку довозила «Укрпошта», от... зараз вже не довозять, вони там відмовилися возити, ось. Але загалом в нас же ж всі пенсіонери з карточками, ось. І... мені здається, що ті, хто отримував саме готівкою, вони там якось придумали, що можна було вирішити цю проблему.

Ну, зрозуміло...

...Я точно не знаю, як, тому що я з цим не стикалась, ось, але здається, що якось вони, ну, придумали, що можна зробити. От. Ну, моя бабуся, дідусь, і от власне, всі, ну, з ким я спілкувалась з пенсіонерів, вони отримували на карту, да, і досі отримують, і просто роблять десь «обнал», або розраховуються через термінал. Але проблема ще в тому, що оці «мінjali» – вони працювали десь до середини літа, а, можливо, ну, до серпня, можливо, десь так, ось. А потім, через те, що росіяни прям горіли бажанням ввести рубль, вони забороняли цим «мінjам» працювати і дуже багато хто закотився через це, от, і люди, ну, лишались без готівки. От. Я не знаю, як зараз з цим справа, але я бачу багато оголошень все одно по Херсону, що можна зробити «обнал», от. Але я знаю також, що вони прям приходили в магазини, зривали термінали, щоб люди не розраховувались картками українськими, от, ну, типу, щоб змусити людей брати рублі. А типу яким чином вони змушували брати рублі? Вони змушували брати російський паспорт, щоб, типу, отримати оцю якусь там, типу, я не знаю, що це, – компенсація, премія (що це), типу, в 10 тисяч рублів. Але, ну, знову ж таки, ну, моя сім'я ці гроші не брала, і ніхто з моїх знайомих також не брав. Але я знаю такі ситуації, коли люди брали ці виплати, мінjali на гривню, потім цю гривню платили перевізникам і виїжджали з Херсону. Ось.

Тобто навіть такі випадки були.

Да, да. Ну, типу, бо в Херсоні... ну, чому ми змушені були виїхати? Окрім того, що дуже страшно там знаходитись, там немає роботи. І нам треба було якось підтримувати свою сім'ю, бо в нас там дуже багато хто лишився. Власне, якраз мій дідусь з бабусею, потім батьки чоловіка – мама з татом, і ще також дві бабусі чоловіка. Вони всі лишилися там, тому що у них немає ні можливості, ні грошей виїхати, от. Плюс там бабусі чоловіка – вони майже не ходять, і їх вивезти просто нереально, а дорога дуже-дуже складна. От. І тому ми змушені були виїхати, щоб працювати, якось їм допомагати фінансово. Тому що деякі люди, я знаю, що, да, обрали ці виплати, або, там, гуманітарку якусь російську, але були... ну, це люди, які... ну, в них не було що їсти, і в них

не було іншого вибору. Їх було небагато таких, що прям ганялись за гуманітаркою, але, ну, такі були випадки.

Але загалом у нас дуже багато волонтерів у місті було та й по області, які якраз займались купівлею продуктових наборов та й такого, от. Тому ми намагались, там, закривати потреби людей в їжі, от, і щоб їм не доводилось якраз-таки, ну, взагалі контактувати з росіянами. Тому що, наприклад, «гуманітарка» від держави до нас намагалась заїхати на початку березня, але її не пустили. І потім, якимось, на нас, м'яко кажучи, «забили», і більше ніякої «гуманітарки» до Херсону не доїжджало. Ось, і тому люди якимось намагались впоратись своїми зусиллями власними або через якихось локальних волонтерів, от.

Ну і, власне, щодо виїзду, відразу скажу, якщо там я вже почала про те говорити, що «зелених коридорів» нам не давали. З самого початку, повномасштабного вторгнення, ні одного «зеленого коридора» не було. Люди виїжджали на свій... на свій страх і ризик власними зусиллями, от. І, дивіться, безкоштовна евакуація – це... ну, вона існує, і існують волонтери, які нею займаються, і дійсно можна на неї потрапити, але ти встаєш в «живу» чергу на цю безкоштовну евакуацію, і там черга, типу, в деяких волонтерів – 2 тисячі людей, в деяких – 5 і більше тисяч людей. І от ти можеш виїхати з міста тільки коли, ну, прийде твоя черга. От.

Є також платна евакуація. Ми з чоловіком виїжджали за гроші. Ми за двох заплатили 33 тисячі гривень, за двох, ось... Ну, є і дешевше, але типу коли дешевше, то там менше гарантій, що ви виїдете, що з вами буде все нормально. Якимось так...

А скажіть, будь ласка, Ви, коли виїздили, Ви виїздили через... ну, не, не через Крим, правильно?

Не через Крим.

Не через Крим.

Ми виїжджали через Херсонську область по лівому берегу, потім через Запорізьку область, через Енергодар і аж ось так-от на Василівку.

А скажіть, будь ласка, на цих блокпостах росіяни влаштовували перевірки, правильно? Взагалі як вони...

Так, так.

...Як вони себе взагалі тоді вели по відношенню до Вас?

Ну, блокпостів... що по місту – в нас багато, що от якраз по області – також було дуже багато. І різні росіяни вели собі дуже по-різному, ось, ну, але, ясно, що ніхто не поводив себе адекватно, але на це і не очікували.

Нам дуже сильно пощастило, що ми ось так-от їхали дуже довгим шляхом, але їхали... ну, типу, проїхали мало блокпостів, тобто ми проїхали десь 35 блокпостів. І це ще мало. Тому що якщо їхати по правому берегу, то там 150, а то і більше блокпостів, ось. І там блокпости, там, ледь не через кожен

кілометр. От... Ми їхали так... менше загрузеною дорогою, тому що ми їхали, ну, по суті, вглиб Херсонської області спочатку. От. І на блокпостах там, де Антонівський міст, був повний обшук всього бусіка, на якому ми їхали. От. Обшук речей, перевірка документів. От. Потім блокпости там, чим далі в Херсонську область, тим було... ну як, менше перевірок, от, і... потім, коли вже ми виїжджали, чим ближче до підконтрольних територій, тим серйозніше перевіряють, тим більше докопуються, тим більше проблем. І нам дуже сильно пощастило: жінка, яка з нами їхала, вона вже не перший раз виїжджала, ось... і вона розказує, що нам реально дуже сильно пощастило, тому що в нас не оглядали жінок. От, а я цього боялась найбільше, тому що в мене було татуювання герба на руці, ось... Та і в принципі я дуже сильно боялась, що нас з чоловіком якось дуже серйозно почнуть перевіряти, тому що ми ж і волонтерством займались, і були в теробороні, і в мене тато військовий, ось, а це все – ну, ті фактори, які провокують росіян на те, щоб закрити тебе десь в підвалі і катувати. Бо в мене були знайомі волонтери, які просто доставляли продуктивні набори, і за це їх викрали... ну, викрадали на декілька діб, а то й більше. Ну і, власне, катували деяких, били, ось... тому ми дуже сильно боялись, от, що ми потрапимо в таку ситуацію. Але нам пощастило, що мене не оглядали, оглядали тільки чоловіка, його повністю роздягали. От. Перевіряли повністю все тіло на наявність татуювань. От. Також перевіряли повністю його телефон.

Але телефон можуть перевіряти не тільки на блокпостах, а й в самому місті. Тому, коли ми ходили по місту, ми перед виходом з дому мали видаляти з телефона просто абсолютно все. Тобто навіть якісь там банально новинні канали, там типу переписки з близькими. Абсолютно все, тому що, якщо у тебе там в місті військовий візьме телефон і почне перевіряти, що ти там пишеш, от, і знайде там навіть банально слово «орк», то в тебе будуть дуже серйозні проблеми, прям дуже серйозні. І ми дуже сильно цього боялись, але, ну, добре, що там в чоловіка в принципі ніяких проблем не виникло, тому що ми, ну, довго готувались перед виїздом, там, видаляли все, але й знову ж таки – не можна було видаляти абсолютно все, тому що..

...Підозріло...

...Типу, вони докопувались, типу: «А чого у вас нічого немає, ви що, щось приховуєте?» Ось, і тому коли вони побачили, що в мого чоловіка немає додатку «Інстаграму», вони такі: «Ого, чого він у Вас видалений, чому Ви їм не користуєтесь?» І коли там в «телеграмі» було кілька діалогів там зі мною, з мамою чоловіка, і там щось ще, вони докопались до того, чому так мало діалогів і чому він їх видаляє, ось. Але нам це ще дуже сильно пощастило.

Ну і, типу, ще дивилися, що в нас є в сумках. От, перевіряли сумку, щоб ми нічого забороненого не везли. І, власне, до речі, через це нам доводилось виїжджати з міста майже без речей. Тому що моя подруга виїжджала буквально

перед цим і в неї, в її хлопця, прям, ну, на блокпості з ніг зняли кросовки, вкрали, типу, потім з особистих речей щось там забрали, штани, вкрали айкос при огляді речей і ще 7 тисяч гривень вийняли, ось. І тому, да, нас попереджали, що краще їдьте з мінімальною кількістю речей, тому що, ну, можуть просто позабирати їх. От...

Також щодо того, ну, як ми виїжджали. Ми їхали 5 днів, і ми там були змушені 4 дні сидіти в селі на лівому березі, тому що були дуже сильні обстріли. От. І тільки там через 4 дні ми виїжджали, тому що боялись потрапити під обстріл. Але от, наприклад, моя подруга близька... вона виїжджала трохи раніше за нас. І вона стояла на Василівці в черзі 8 діб з малою дитиною трьохрічною. І вони ще й вночі попали під обстріл дуже сильний, ось. І вона мені просто дзвонила вночі, прощалась зі мною. Тому що росіяни прямо біля Василівки поставили свої «гради» і лупили по нашим, от... і це настільки були, там, потужні звуки, що в них в машині з оцією дівчинкою, в них побивало вікна, от, і, ну, вона каже, типу, що «Настя, ну, напевно, типу, це наша остання розмова, тому що...», ну, типу, «тут дуже страшно». І їй пощастило, що потім їй все ж таки вдалося виїхати. Але, да, вони от виїжджали також влітку, і це була жара, спека. І росіяни їх тримали на Василівці вісім діб. От, і... ну, щоб Ви розуміли, це чисте поле, без нічого, там немає ні туалету, ну, ні душу...

Зрозуміло...

...Абсолютно нічого. І вони з дитиною мали йти пішки до найближчого села, щоб купити щось поїсти. Тому що, ну, вони не думали, що це настільки затягнеться, там їм казали, ну, може, там типу добу, дві, але, ну, не вісім.

Ось отак-от... оце щодо виїзду, ну да, нам ще пощастило більш-менш нормально, адекватно виїхати.

А як зараз вдається підтримувати зв'язок із бабусею тоді до себе?

Ми переписуємось у «вайбері». Ну, там же ж немає українського зв'язку вже дуже довго. Нормального інтернету немає, є тільки інтернет, який, як сказати, там провайдер – в Криму, тобто, ну... Говорити про щось...

Ну, зрозуміло...

...Таке відкрито ми не можемо, ось. Але інтернет такий більш-менше є, хоча він часто пропадає, от... і, ну, і ми загалом, да, переписуємось в «вайбері» або у «сигналі».

А взагалі, яка зараз ситуація з світлом, водою, теплом?

Ну, щодо тепла я не знаю, тому що в Херсоні поки що тепло в принципі. Ми там говорили з мамою декілька днів тому, там було плюс двадцять, от... А з зв'язком... українського зв'язку досі немає, інтернет – такий собі, світло – бувають... буває таке, що, ну, вимикають, але ненадовго. Ну, з водою теж все поки що більш-менш добре.

Я зрозуміла.

Якщо Вам цікаво, такі моменти...

Так, так, так.

Тому що я, коли давала там минулі інтерв'ю, то... ну, всім найбільше подобалось ось це. Тому що це такий цирк, ну, як і люблять росіяни. Власне, найбільше грошей вони завжди вкидали в пропаганду. І от коли ми виїжджали, я просто думала, ну, можливо, це тільки в місті, так, ну, типу, Херсон – це ж таке, ну, типу, це доволі велике місто, от, можливо, це тільки в місті у нас так. Але потім, коли я виїжджала, то я побачила, що навіть у маленьких селах, типу, вони витратили купу грошей на банери, на російські прапори, надписи «россія здесь навсегда», ну і на всякі такі штуки. В Херсоні чомусь вони вирішили тиснути на те, що в нас такий, ну, просто нереальний зв'язок з російською імперією, от, і тому було дуже багато банерів, там, про Катерину, про Суворова, про Потьомкіна, от. І також оці-от надписи типу про росію, всяке таке.

Ми, коли виїжджали, ми приїжджали прям супер... ну дуже маленьке село, там, я не знаю, там людей сто, напевно, живе, ось. І там по всьому селу величезна кількість прапорів російських, типу, просто будь-де. І це було дуже дивно. І також от Запорізька область, також величезна кількість банерів, і всі вони в одних і тих самих гаслах, типу «россія здесь навсегда», от, там, типу «Кам'янка с росією» і всяке таке. Ну, от...

І, власне, коли вони святкували дев'яте травня... ну, у нас просто в Херсоні вже доволі давно, ми там вже ж святкуємо День пам'яті і примирення, як і, власне, по всій Україні, там, типу, згадуємо ці жахливі часи і всяке таке. Ну, в росії ж зовсім інакше. Це день «пабеди», «деди ваєвали», ось. І дев'ятого травня, точніше перед дев'ятим травня, вони обклеїли все місто купою банерів якихось... «дедушками» в якихось шапочках з «серпом і молатам» і з якимись дітьми, з дивними гаслами. Ну, тобто в нас в Херсоні вже дуже давно такого не було, от. І, власне, на дев'яте травня в нас оце було біля «вечного огня», і там збирались колаборанти, і там росіяни знімали якийсь сюжет. От, ми навіть бачили, типу, як з колаборантами разом їхали охоронці. Настільки, типу, вони боялись, що з цими колаборантами нечисленними щось станеться. Ну там, типу, реально, було десять людей, які приїхали, щось там «вякнули» для їх телебачення, ось, і поїхали назад. І це все було в машині, блін, як би Вам пояснити, коротше, броньована машина, ось, і вони були з охоронцями. От.

Але це не найсмішніше, взагалі, «празднікі» в росії це щось, щось з чимось. Тому що першого червня – це ж День дитинства – ось, і вони вирішили для херсонських дітей влаштувати свято. Ну, як сказати, для херсонських дітей – херсонських дітей на це свято вони пустили, зате пустили кримських, яких вони привезли на величезних автобусах. От, і вони...

О, я щось чула...

Що?

Да-да-да-да, да-да, розкажіть, я щось чула, ну, бачила про це, так... да... сюжет.

Да, вони привезли на величезних автобусах, які, ну, ці автобуси, навіть не на херсонських номерах, привезли дітей і мам, і, ну, як ми зрозуміли, що це не херсонські люди. По-перше, вони були одягнені не по погоді, це перше. Ну, типу, в Херсоні на початку червня вже жара, вже типу дуже-дуже спекотно, всі ходять в футболках. Люди приїхали з куртками. Ну, як би, не знаю навіть, що сказати. По-друге, вони це все святкували в сквері. І потім, ну, а ми... це центр міста... ми проходили цей сквер, ми бачили, як люди там просто, типу, стоять групками і щось їдять, знаєте, типу, як сухпайок дають у дорогу, там, типу, ці «тармазкі», там, якісь, там, бутерброди, щось таке. Ну, якщо навіть так подумати: нащо херсонцям так робити, якщо в центрі міста купа кафе? І, типу, за звичайний «день дитинства» всі після якихось там концертів ідуть в кафе. От, і, канешно, це концертна програма з піснями з саветських мультфільмів... Ну, я не знаю, хто в 22-му році з дітей... У мене, канешно, немає дітей, але я не знаю, хто зараз з дітей дивиться якісь саветські мультфільми і слухає ці пісні.

Але окей, короче, були там ці пісні, були якісь аніматори, здається що. І в мене є знайома з... з малою дитиною, і вони хотіли в цей сквер потрапити на площадку дитячу. Ось. Але, як виявилось, цей сквер оціпили військові, з всіх кутів стояли, з величезними машинами. Вони були повністю в бронезилеті, з купою зброї, в касках, от, стояли і не пускали херсонців. От... І ця моя знайома, а ми з нею потім зустрілись, ми просто споглядали картину, як знімаються сюжети для російської пропаганди, коли російський військовий, повністю озброєний, бере дитинку на ручки, і, типу, як спускає її з цієї, Господи... з гірки, і поряд стоїть мама, і вона так посміхається, і це все знімають на камеру. Ну, типу, яка адекватна мама в окупації дасть дитину свою російському військовому і буде посміхатись на камеру? Я не знаю, ну але якось так, ось такі от сюжети.

Ось так пройшов «день дитинства», але найбільш «класне» свято, це був щось там «день прапора» в них, чи «день росії», я не пам'ятаю, як називається, але це в середині червня вже було. За старою доброю традицією вони знову привезли людей, але на цей раз вони привезли не мам з дітьми, а вони привезли людей з інвалідністю. І чесно, це таке людоджерство, але... окей. Там були люди, які були на візках, які були з палочками, тобто видно, що люди ледве ходять, от. Там було дуже багато пенсіонерів, ну, і, як я думаю, я не стверджую, але, скоріш за все, це, можливо, типу, знаєте, як інтернат чи якийсь заклад, де утримують людей з інвалідністю. Ось. Тому що, ну, вони між собою були знайомі, ці люди, вони між собою спілкувались, і, типу, ну, у них всіх була інвалідність, от. І, власне, як це все проходило: знову, оціпили весь сквер, і ми... якраз той самий сквер, я не знаю, чому вони саме його полюбили, ось... ми мали зустрітись з мамою чоловіка, вона живе в центрі міста, і їй треба було пройти через цей сквер, щоб дійти до тої точки, де ми мали зустрітись. І російські військові її не пропустили, і їй сказали обійти за два квартали від

цього скверу. І херсонців, які намагались, типу, хоча б поряд з цим сквером пройти, їх просто туди не пускали. І в цей «день прапора», там, чи «день росії», коротше, не пускали нікого. Якщо на «день дитинства» ще хоча б поряд можна було пройти, хоча б, ну, трошечки поряд, то там взагалі навіть близько не можна було підходити до цього скверу. От, І, власне, після цього, після концерту в цьому сквері, чи щось там було, чи промова якась, я не знаю, я не дивилась, ми сиділи в кав'ярні, яка знаходиться навпроти вулиці, на якій цей сквер, от. І ми з вікон цієї кав'ярні споглядали, як людей з цього скверу великою колоною погнали до кіноконцертного залу «Ювілейний», де якраз був великий концерт для оцих людей. І як цим людям видавали прапорці, які вони потім прям за рогом викидували до смітника. Ось. І... ну, ось якось так проходять концерти в росії, ось, і, ну, ми бачили цих людей, це також однозначно не херсонські люди, тому що, ну, блін, типу, в них російський акцент, і це прям чутно, і, ну, все ж таки коли ти, там, проживаєш все життя в Херсоні, то, ну, ти можеш відрізнити, херсонські це люди чи ні, от. І їх погнали, да, також всією групкою, от. І... там потім ще в цю кав'ярню заходили жінки, які намагались провокувати людей, які знаходились в кав'ярні. І, до речі, це не одиничний випадок, от... Ці жінки, коротше, зайшли. Це були жінки, там їм десь 60-70 років, вони розмовляли російською, вони дуже голосно на всю кав'ярню крикнули «слава росії». От. Потім дуже голосно питали, чи можна тут в кав'ярні розрахуватись рублями. От. Ну і, як сказати, вели себе, ну от, провокуюче. Це було прям помітно. Тобто артистки з них не дуже. От, і до цього також, ми були присутні, також у кав'ярню заходив чоловік, от, такий маленький товстенький, з футболкою, на якій було величезними буквами написано «раша». От, і він також типу щось розказував, я, чесно, не пам'ятаю прям дослівно, але також ну типу якісь провокації, також щось про рублі, щось там казав: «от, сечас заживьом в рассії», чи щось таке...

Мг... заживете...

І таких-от людей, які провокували для того, щоб виявити людей, в яких є проукраїнські настрої, ну, таких людей було прям дуже багато по місту. Ось.

(розрив зв'язку – Ред.) ...по місту. І досі проходять.

А що це за обшуки?

Я чомусь про це не розказала, ось... власне... По-перше, ми жили якийсь час у моїй бабусі, десь місяця півтора, а потім ми були змушені переїхати в будинок. Одна з причин – це те, що... ну, в будинок наших знайомих, які виїхали з міста, і там, в цьому будинку, є дуже великий підвал і, власне, бабусі з дідусем було б легше туди спускатись, коли були обстріли, ось. А враховуючи те, що в Херсоні прямо над головою літали ракети на Миколаїв, і це вже настільки була норма, що ми в якийсь там момент, навіть, від цього перестали прокидатися. Ну, вибухи і вибухи. Ось.

Звикли.

І друга причина, чому ми переїхали, – це те, що росіяни з самого першого дня окупації почали, почали проводити обшуки по самому місту. От. І до моєї бабусі в будинок... ну, не дев'ятиповерхівка, на два під'їзди, почали проходити з обшуками. І в якийсь з днів вони прийшли в другий під'їзд, не в той, в якому ми живем, і вони не могли достучатись, щоб їм люди відкрили, і вони підірвали двері. Ось. І це було настільки страшно, ми на той момент були в квартирі, це було настільки страшно, що нам здавалось, що, типу, це десь рвануло прям біля нас. Це було в іншому під'їзді, як виявилось потім, що там жили люди, які працювали або в СБУ, або в прокуратурі, і вони вже давно виїхали, і тому не відчиняли двері. Ось. Але, ну, росіянам цього було мало, ось, і вони вирішили ці двері підірвати.

І це не унікальний випадок: підір... підривають, знімають двері, вибивають їх дуже часто, і те саме, там, наприклад, з гаражами чи підвалами якимось, – це для них окей – Типу, взяти якусь, ну, я так думаю, що гранату, я не знаю, чим підривають двері, ось, і підірвати двері. І, якщо б це було одноразовим, то, можливо, ми б з цим змирились. Але коли в цей під'їзд почали навідуватись постійно, то стало страшно. Ну, до того моменту, як ми переїхали в цей будинок, в другий, от, до під'їзду з обшуками приходили 9 разів. От. І «переривали» всі квартири. От... І, власне, після цього ми ж переїхали в будинок, і ми жили в будинку з чоловіком, який переховується, тому що в нього син – журналіст. От. І цього сина розшукували, і розшукували його батька. От. Батьку доводилося переховуватись десь, подалі від сина, от, тому що батько вже був на допитах в них. Ну і, власне, другий раз не хотілось. От, і таким чином ми жили, і ми бачили, коли ми от в цьому будинку були, ми бачили буквально через вікно, тобто навпроти до будинку також приходили росіяни, також проводили обшуки. Як виявилось, там жили батьки чоловіка, який був в АТО. Тобто навіть на цей чоловік, а його батьки. І вони оцепляли повністю будинок, от... приїжджали на чотирьох машинах, типу, на чотирьох великих таких джипах, от... всі озброєні і проводили повний обшук. І в один з таких моментів, в один з обшуків, моя бабуся як навідувалися в квартиру, щоб там прибирати, чи там, типу, платити за комунальні, ну та й таке, та й взагалі дивитися, щоб в цю квартиру ніхто не вселився, там... тому що така тема, я не знаю, і квартира... з яких там виїхали люди, от, то тоді можуть з'явитися або російські солдати або їх сім'ї. От. Ну, і власне, моя бабуся тоді навідувалась з дідусем, і в один з таких обшуків вони прийшли до квартири бабусі, от, приставили до голови автомат, і один тримав її під дулом автомату, а інший просто пере... перевернув всю квартиру. Що вони шукали, ми досі не знаєм, і кого вони шукали... От. Але після цього мій дід перенервував, у нього стався інфаркт, от... і він потрапив в лікарню. Як Ви розумієте, ну, типу, ліків досі немає... і ситуація з ліками прям дуже, дуже сумна, і в лікарнях також. І тому ми дуже сильно переживали, що, ну, будуть з цим проблеми, але, дякувати

Богу, він вижив, все нормально. А ми ще переживали – в нього до цього інфаркту, в нього були ще чотири інсульти. І ми дуже сильно переживали, що він не переживе взагалі цю ситуацію. Тому що, ну уявіть: людям вже ж 75 років, приходять два якихось хлопчика і просто починають погрожувати автоматом бабусі.

Ну та, звісно...

От... Такі-от справи. І, ну, такі обшуки – це настільки, ну, вже звичайна річ для Херсона. Тобто, да, там вибухів по місту за весь період окупації не так вже і багато було, ну, типу, були, да, але, ну, їх прям не дуже багато було, але ось такі штуки – вони прям дуже страшні в плані викрадень, в плані катувань, в плані побиття, от. Ми... ну, я думаю, що Ви читали, що оця-от 90-та колонія, що вони її захопили, і вони там тримали людей. Це, типу, ну от, як в Донецьку «Ізоляція», у нас – оця 90-та колонія, от... І... ну, я в цьому не впевнена, але говорили про те, що вони з цієї колонії вивозили трупи і скидали в річку. Типу, мені це говорили знайомі, тому я не впевнена, що це стовідсоткова інформація. Але, взагалі, це було б логічно, тому що, ну, типу, там недалеко до міського пляжу. Ось... Такі-от справи.

І також щодо блокпостів по місту, то мій чоловік (він повар), і його шеф-повар продовжував працювати в ресторані, тому що треба було якось годувати сім'ю, от... і він змушений був кожен день їздити на роботу через блокпост і кожен ранок, і кожен вечір в нього на цьому блокпості повністю «переривали» весь телефон. Його роздягали вплоть до того, що прям повністю, навіть, там, не те що до трусів, а прям без трусів, повністю оглядали тіло, повністю оглядали речі, от... і, типу, росіяни питали, навіщо йому кухонна форма і кухонні ножі. Ну, я не знаю. І в мене також ще знайома, моя колишня співробітниця, вона також їздила в центр міста, і також з того району, що й цей чоловік, і вона також розповідала, що так на блокпостах стояли росіяни і стоять досі. І вони і зранку, і ввечері повністю тебе оглядають. А в цієї дівчинки є татування, тому її також роздягають, змушують роздягатися постійно. От... такі-от справи...